

Huszár Ágnes Olvasónapló

Amikor ezeket a sorokat írom, rettenetes háború dúl a szomszédunkban. A halálos áldozatokat már tízezrekben számolják. Vannak köztük katonák, civilek, nők és gyerekek. Közéjük tartozik a 96 éves holokauszt túlélő, Borisz Romancsenko, aki harkivi otthonában halt meg, amikor ráomlott a ház. Lakóházakat, középületeket, gyárakat ért bombatalálat. Emberek százezrei vesztették el minden értéküket.

A kár azonban nemcsak pénzben mérhető. Nem vetik el a tavaszi vetést a híresen jó feketeföldre, a *czernozjomba*, hiszen nem tudják, módjuk lesz-e learatni a termést. Miből sütnek kenyeret ősszel a pékek? Nemcsak az ukrainai lakosságot érinti ez: a megemelkedett kenyérráakban megfizetik szerte a világon. Az iskolákban alig folyik rendes tanítás, az egyetemisták sem a kollokviumaikra, szigorlataikra készülnek. A kutatóintézetekben szinte leállt munka, a tudósok is a már elvégzett munka eredményeit próbálják megőrizni, archiválni.

A negyvenmillió országban nemcsak a halottak áldozatok, hanem családtagjaik, barátaik is. Mindenki, akit a gyilkos háború megfosztott korábbi életétől. Tegnap hírt, hogy Mariupol környékéről százezer embert telepítettek át az oroszok, részben Szibériába, a sarkkörön túli területre, részben az Észak-Kaukázusba, Csecsen- és Ingusföldre.

Sokan maguktól menekülnek külföldre. A szerencsésebbek később visszatérhetnek, vagy új hazát találhatnak maguknak, jól beilleszkedve a befogadó társadalomba. Ez keveseknek sikerül, elárulja az idegenséget az akcentus, a nehezen levetkőzhető szokások. Kis orosz, ukrán gettók alakulnak a külföldi nagyvárosokban az elhagyott haza ízeit kínáló éttermekkel, boltokkal, szomorú arcú, szegényesen öltözött emberekkel.

Könnyebb azoknak, akiknek munkája kevésbé kötődik a nyelvhez. Mindenütt szívesen fogadják az ügyeskezdő mesterembereket, a tehetséges mérnököket, még a képzőművészeket is. Sokkal nehezebb a tanárok, a jogászok, az előadóművészek helyzete. De legnehezebben az írók, költők élnek meg a hazájuktól való kényszerű elszakadást, hiszen anyanyelvi környezetükből kiszakítva alkotóként is szellemi vákuumba kerülnek.

Kevés alkotónak sikerült áttörnie a nyelvek, kultúrák üvegfalát, és maradandó értéket teremtenie egy másik nyelvi rendszer, szókinccs segítségével.

Két zseniális alkotó jut eszembe, akiknek ez maradéktalanul sikerült. Mindketten a most hadban álló Oroszországból származtak. Az ő írásaikat az egész világ megismerte, bár nem (csak) anyanyelvükön alkottak: Vladimir Nabokov és Joszif Brodskij. Származásuk eltérőbb nem is lehetne.

Nabokov (1899–1977) arisztokrata családból származott, birtokaik egy magyar megyényi területet tettek ki. A család politikai szempontból is befolyásos volt, komoly szerepet játszott Oroszország életében. Nabokov nagyapja igazságügy-miniszter volt a cári időkben, édesapja pedig tagja az 1917. februárban megalakult úgynevezett kadetkormánynak. Az 1917 őszen kirobbant bolsevik forradalom után Nabokovék – több hasonló családdal együtt – emigrációba kényszerültek. Ott szinte koldusszegények lettek, hiszen legfeljebb a családi ékszereket vihették magukkal. Miután az apát egy másik orosz emigráns tévedésből agyonlőtte, még rosszabb lett a család helyzete. Nabokov fiatalon időnként tenisz-edzőként kereste meg a kenyerét.

Bár igazi poliglott arisztokrata nevelést kapott – egyszerre tanult meg franciául, angolul és oroszul –, mániákusan ragaszkodott anyanyelvéhez. Egyik könyvében leírja, hogy egy oxfordi piacon megvételre ajánlottak neki egy ötkötetes Dal-féle orosz értelmező szótárt. Ezt a mindmáig legjobbnak tartott egynyelvű orosz szótárt Vlagyimir Dal dán születésű orvos a tizenkilencedik században alkotta meg. Ezt olvassatta Nabokov mindennap, hogy ne szakadjon el anyanyelvétől. Első regényeit oroszul írta, de világhírű műveit, például a *Lolítát* már angolul. Amerikai egyetemeken tanított, hatalmas tisztelet övezte, nemcsak íróként, hanem a lepkék tudós kutatójaként is. Nevét több pillangófajta is őrzi.

Joszif Brodskij 1940 májusában született Leningrádban, a híres Schorr rabbi leszármazottaként. Csecsemőként élte meg a háborús ínség éveit, kisgyermekként a 872 napos leningrádi blokádot. Már az is csoda, hogy egyáltalán túlélte, de élete végéig szenvedett az itt szerzett egészségügyi problémáktól. Édesapja a flottánál szolgált fényképészként, a világháború után zsidósága miatt elbocsátották. Édesanyja könyvelő és tolmács volt. Rettenetes körülmények között éltek egy társbérleti lakás egyetlen szobájában.

Brodskij fiatalon kezdett írni, művei szamizdatként terjedtek, például a *Zsidó temető Leningrád mellett* című poémája. Alkotóként szembekerült a szovjet rendszerrel, „társadalmi parazitizmusért”, vagy ahogy magyarul mondják: közveszélyes munkakerülésért, el is ítélték, tizennyolc hónapot töltött el egy Arhangelszk melletti kényszermunkatáborban.

1972-ben kiutasították a Szovjetunióból. Amerikában, Ann Arborban telepedett le, majd New Yorkba költözött. Nagy fájdalma volt, hogy imádott szüleit nem hozhatta ki magához. A szovjet hivatalnokok csak havi egy telefonbeszélgetést engedélyeztek számukra.

Alkotóként hatalmas sikereket ért el. Brodskij költőként elsősorban anyanyelvén alkotott, bár saját verseit angolra is lefordította. Orosz nyelvű verseiért és angol nyelvű esszéiért 1987-ben megkapta az irodalmi Nobel-díjat. 1996-ban, viszonylag fiatalon halt meg. Elmondhatjuk róla, hogy egész életében idegen maradt. Oroszországban zsidóként, a Szovjetunióban szabadságszerető lázadóként, Amerikában pedig szovjet menekültként. Remekművei egy kivételesen nehéz élet nyomása alatt születtek.

Az első nagy emigrációs hullám 1918-ban indult meg orosz földről, a második a Szovjetunió szétesése után. A bemutatandó négy mű szerzője a volt Szovjetunió most éppen háborúba vonódott területéről származik. Könyveik nem a szerzők eredeti anyanyelvén, hanem németül íródtak, nemzetközi olvasóközönséghez szólnak. A hazátlanság, idegenség élményéről vallanak, és néha annak meghaladásáról, a hazatalalásról is.

Natascha Wodin

Sie kam aus Mariupol [Mariupolból jött]

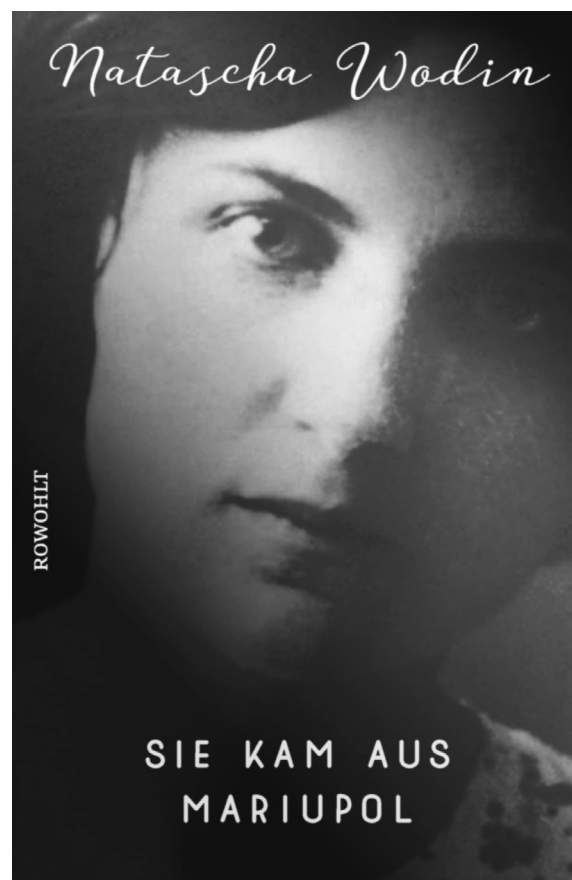
Hamburg, Rowohlt Verlag, 2017., 365 o.

Ez a regény nyerte el 2017-ben a Lipcsei Könyvvásár díját. A szerző ezzel állít emléket ukrán édesanyjának, aki az Azovi-tengernek ebben a kikötővárosában látta meg a napvilágot. A házaspárt a német megszállás alatt Németországba hurcolták. Gyárakban dolgoztatták őket tizenkét órás műszakokban, minimális kényelmet sem nyújtó barakkokban éltek. *Ostarbeiter*ként, keletről érkezett kényszermunkásként sem elköltözni, sem más munkát vállalni nem volt joguk. Lányuk, a regény szerzője 1945-ben született a bajorországi Fürthben.

A háború vége nem hozott felszabadulást a szovjet kényszermunkások számára. Hazatérni nem mertek. Jól tudták, a sztálini Szovjetunióban vagy azonnali halál várna rájuk, vagy a Gulagra küldik őket. Így maradtak Németországban, hazátlanul.

Az apa bekerült egy népszerű kozákkórusba, jóllehet a kozákokhoz semmi köze nem volt, de jól megélt kellemes baritonhangjából, szomorúságát az orosz droggal, a vodkával kezelte. Az anya mélyen depressziós lett, nem volt kapcsolata a környezetével, a rideg német szomszédokkal. Natascha éppen tízéves volt, amikor édesanyja öngyilkossága félár-vává tette.

Wodin csak a kétezres évek elején kezdett ukrán rokonai után kutatni az interneten. És csakugyan talált is néhányat, például egy Igor nevű unokatestvért. Anyjának szülővárosa is egyre jobban kirajzolódott előtte. A huszadik század elején „Mariupol egy multikulturális város volt, éltek itt ukránok, oroszok, görögök, olaszok, franciák, németek, törökök, lengyelek és sok zsidó. A város egy dombon fekszik, ennek minden pontjáról látható a halgazdagságáról híres Azovi-tenger. Amikor az öbölben megjelentek a hatalmas tokhal- és fogasrajok, valószínűleg forrott a víz tőlük. A domboldal harmadik szintjén éltek a szegény zsidók. Lehetett gyufát, cipőfűzőt, borotvaecetet, petróleumot, rozsdás szögeket venni náluk, de voltak használt könyvek, dinnyék, kukoricacsövek, imaszíjak, minden elgon-

dolható és elgondolhatatlan. Körülöttük rengeteg gyerek, félmeztelen, piszkos és éhes pajeszes kisfiúk.” (312.)

Az első világháború romossá, a szovjet rendszer szürkévé és szomorúvá tette ezt az egykor vidám és festői várost. A kereskedőket, az iparosokat, a polgárokat kifosztotta a rendszer, az értelmiségieket üldözte. Aztán 1941. október 8-án a német Wehrmacht elfoglalta a várost a Barbarossa-terv keretében. Ez a szlávok lakta területeken az eredeti lakosság számának csökkentését célozta, illetve a terep előkészítését az árja betelepülők számára. Csak a terv első fele teljesült, a 240 ezres lakosság száma 85 ezerre csökkent.

Aki tudott, menekült, Wodin szüleit végül Odesszából hurcolták el Németországba, ahol életük végéig vágytak vissza az édes hazába, a felejtetetlen szülővárosba.

A mostani háború kirobbanása előtt Mariupol Ukrajna tizedik legnagyobb városa volt, mintegy félmillió lakossal. A Krím-félsziget megközelítése szempontjából az orosz hadsereg számára stratégiailag fontos hely. 2022 márciusának közepétől az orosz haderő rakétákkal lövi a várost, elzárták a lakosság víz- és villanyellátását, a lakosság hideg pincékben, éhezve próbálja túlélni az ostromot. Mariupol utcáin temetetlen halottak hevernek. A polgármester tömegsírok ásását rendelte el. Sokakat a bevonuló csapatok Oroszország más vidékeire költöztettek. Aki teheti, menekül a városból. Sokan lesznek majd Európában, akik úgy mesélik életüket, mint Natascha Wodin édesanyja: „Elindultunk Mariupolból”.

Felvetődik a kérdés: ha vége lesz ennek a rettenetes háborúnak, lesz még hit és remény ennek a kétszer feltámadt kikötővárosnak az újjáépítésére?

Dmitrij Kapitelman
Das Lächeln meines unsichtbaren Vaters
[Láthatatlan apám mosolya]
Berlin, Hanser Verlag, 2016, 287 o.

A Kapitelman család az 1990-es években települt át „kontingensmenekültként” Kijevből Németországba, Lipcsébe. Nem háború elől menekültek, csak felhasználták a zsidók számára adódó lehetőséget a kivándorlásra. Leonyid, az apa úgy érezte, zsidóként nem boldogulhatott a Szovjetunióban, és annak szétesése után sem látott maga előtt perspektívát. Kivándoroltak hát családosan, s mérnöki végzettségével egy panellakótelepen nyitott boltot, ahol krími pezsgőt és matrjoskákat árult a helybelieknek. Pech, hogy mindezt éppen egy neonáci fészekben

tette, de néhány beszéléstől eltekintve a helyi náci érzelmű fiatalság nem bántotta sem a boltot, sem a boltost és a családját.

Gyima, a fiú – a regény szerzője – jobban boldogult. Apja azzal az intéssel bocsátotta a német általános iskolába, hogy „a németek pont annyira utálják a zsidókat, mint az ukránok, csak kevésbé merik kimutatni, neked ezért kétszer jobbnak kell lenned”. Ő okult a leckéből, megtanulta a nyelvet és az újságírói szakmát. Bár a helyi neonáci fiúk néha elkapták, csontja nem tört. Felnőve úgy érzi, beilleszkedett a német társadalomba, munkahelye és barátai vannak.

Apjáért aggódik egy kicsit. Az mintha beleszűrült volna a boltos mindennapokba. Befizet hát egy izraeli utazásba, és elindulnak. Az ismeretlen ország sok meglepetést tartogat számukra. Leonyid gyermekkori barátja, Borja kedélyesen kaotikus családjában mindjárt otthon érzik magukat. A tévében a rabbi oroszul beszél, ahogy Netanja tengerpartján szinte mindenki. „Ez oroszabb, mint a Krím!” – állapítja meg Leonyid elégedetten.

Gyima pedig elgondolkozik azon – életében először komolyan –, mennyire zsidó is ő, egy zsidó apa és egy moldáviai anya fiaként. Apjával a piacon sétálnak, amikor egy ortodox fiatalember lép oda

hozzá, és megkérdezi, akar-e egy „gyors micvát”. Gyima visszakérdez, mi az a micva.

– „Egy zsidó imádság. Hívó vagy?”

– Nem, azt hiszem, nem.

– Zsidó vagy?”

– Igen – válaszoltam. – Tegnap óta tudományosan is bebizonyosodott, legföljebb zsidó apám tagadja ezt.

– Volt egyáltalán bár micvád?”

– Nem, de apám felmenői mind rabbik voltak.

– Akkor sürgősen be kell pótolnunk.” (247.)

És meg is történik percekben belül. Megkapja az imaszíjakat, és elmondja héberül az igéket. Leonyid szkeptikusan szemléli a ceremóniát, és csak annyit jegyez meg, reméli, Gyimában nem ébred fel nagyszüleinek túlzott vallásossága.

Nem, ettől biztosan nem kell félni. Annyira nem, hogy kijevei-izraeli barátainak harsány szörnyülködése ellenére úgy dönt, látogatást tesz Nabluszban és Rámalláiban. Ellátogat egy helyi fürdőbe, és beiktat egy találkozót régi arab barátjánéval, Dinával is. A hangulat baráti, de nem több annál – semmi kilátás egy közös jövőre.

Apa is fia visszatérnek Németországba, de valami megváltozott bennük. „Apában mintha valami importált vidámságraktár működne. Semmi sem maradt a régi ólmos *razstrojensztvából* (lehangoltság). A boltban vadonatúj karosszék ragyog. Papa már előre örül a születésnap ajándékomnak – egy közös hétvégének Tel-Avivban.” (285.)

Katya Petrovszkaja
Talán Eszter

Fordította: Kurdi Imre

Budapest, Magvető Könyvkiadó, 2015. 291 o.

Ez a német nyelven íródott könyv a Magvető jóvoltából pár éve már magyarul is olvasható. Petrovszkaja Kijevben született 1970-ben, 1999 óta él Németországban. Ezért a művéért megkapta a rangos Ingeborg Bachmann-díjat.

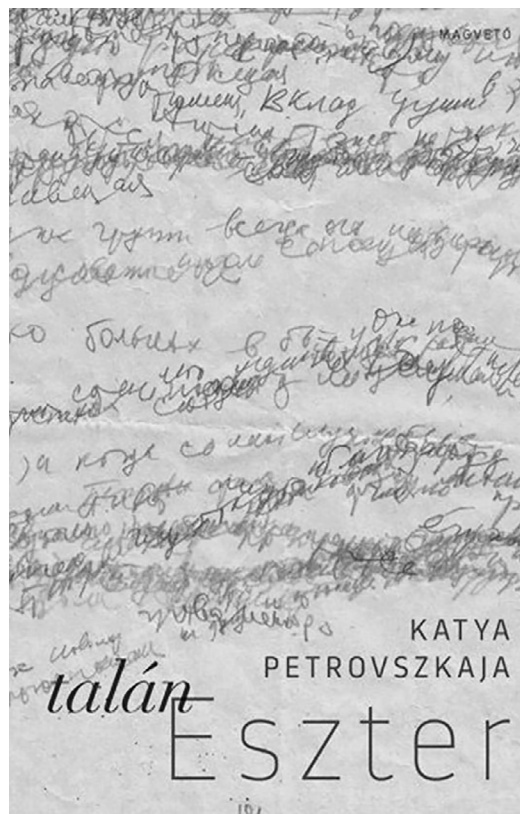
„Nekem is folyton a háború jár az eszemben” – mondja a szerző magában és magának, amikor egy berlini pályaudvaron egy amerikai akcentussal beszélő öregember azt kérdezi tőle, miért *Bombardier* a címe egy musicalnek, amikor arról a bombák jutnak az ember eszébe.

Petrovszkaja történeteinek hátterében is mindig ott sötétlik a háború, az első, a második világháború. Amikor ez a könyv született, 2014-ben, éppen zajlott Kijevben a majdani forradalom, amely után az orosz agresszió megcsönkította az országot, a Krím-félszigetet Oroszországhoz csatolva. Amikor

ezt a beszámolót írom, friss hír, hogy Kijevtől északra, Buczásban összekötözött kezű civilek százainak holttestét találták meg. Az író nő szülőhazájában most éppen igazi háború zajlik, a huszonegyedik század első gyilkos, véres, szörnyű háborúja.

A könyv egy utazás története: Berlinből Varsón át Kijevbe, a huszonegyedik század második évtizedéből a múltba. A Warszawa nevű nemzetközi gyorson együtt utaznak az Amerikából jött öregemberrel és a feleségével. Ők egy belarusz falut akarnak felkeresni, ahol „azelőtt szinte csak zsidók éltek, most meg csak amazok”. Petrovszkaja Lengyelországon keresztül Kijevbe tart, éppen az ellenkező irányba, mint mostanában a menekülők.

Nem egyszerű vállalkozás leszállni a családok múltjának kútjába. Már annak az összeszámolása sem, ki mindenki tartozott a családhoz, hiszen „akadhettek a rokonok között fehérgárdisták, szabotőrök, nemesek, kulákok, disszidensek, túlképzettek, népnúzóók, illetve mindezeknek a gyerekei”. A szovjet korszak gyanakvással tekintett sok mindenkire, senki sem tudhatta, mikor kerül bele egy gyanúsnak számító kategóriába. Az emberek védekeztek, ahogy tudtak, emlékezetkieséssel, tagadással. Egyszerűen „elfelejtették” a gyanús rokonokat.

Petrovszkaja rászánja magát, hogy megtalálja az elveszett, elfeledett rokonokat, a Léviket, Sterneket, Gellereket (vagy talán Hellereket). Némi önváddal vallja be, hogy túlságosan hatott rá a szovjet rendszer nevelése. Abban mindenki egyformán szovjet ember volt, legyen kazah, észt vagy zsidó. Ez utóbbi persze mindig is gyanús volt egy kicsit, a családok zsidó múltja miatt. A jövőre irányuló szemlélet szovjet rendszerében a hagyományok ócska, maradi katonáknak számítottak. Petrovszkaja sem tanulta meg nagynénjétől, a süketeket tanító, majd megsüketülő Lida nénitől, hogy készítette a zsidó kvaszt, a gefilte fist, a forsmaknak nevezett zsidó rétest.

Az első, akit a múltba irányuló kirándulás során az ősiük közül azonosítani tud, Simon Geller, aki a tizenkilencedik század negyvenes éveiben Bécsben siket gyerekeket tanított meg beszélni egy saját maga által kidolgozott módszerrel. Már az ősi neve is beszédes, hiszen Simon héberül hallót jelent, aki hallgat Istenre és akit meghallgat az Isten. Annak, hogy a siket gyerekek felé fordult, a zsidó hagyományokban rejlik az oka. Aki nem beszélt, azt a hitestvérek szellemi fogyatékosnak tekintették, csak a kimondott szóban ismerték fel az ész és az értelem erejét. Simon Geller a saját maga által kifejlesztett módszerrel ahhoz segítette hozzá a hallás nélkül született gyerekeket, hogy emberszámba vegyék őket. A tanítás, a süket és árva gyerekek segítése Simon halála után még másfél évszázadig állt a család tevékenységének központjában.

Erre talál adatokat az író Varsóban, a lebombázott zsinagóga helyén álló emlékezetközpontban. Sok ismeretlen rokon neve kerül elő – és mind után a végzetes 1944-es dátum, helyszínként pedig: Auschwitz, Mauthausen, Treblinka. Aztán feltűnik egy kalandos sorsú rokon is az idők távolából: Judas Stern, aki 1932-ben merényletet kísérelt meg a németországi nagykövetség egyik diplomatája ellen. Miért tette? Provokáció volt? A szovjet titkoszolgálat ördögi terve? Sose fog már kiderülni.

Az út szükségszerűen elvezet Babij Jarhoz. Amikor gyermekként erre járt a szüleivel, nem tudta, mert nem mondták meg neki, hogy itt haltak meg a dédszülők és az apai nagyanya is. Élve temették el őket, takarékoskodtak a németek a lőszerezéssel. Mesél, még napokig mozgott a föld a csak félig halottak fölött, kimászni a közös sírból senkinek sem sikerült, a szurdok szélén álló örök visszalökték.

Amikor 1941 nyarán a németek bevonultak Kijevbe, a család elmenekült. Csak Eszter dédnagymama maradt ott a Krescsatikra nyíló Engels utcában, jártányi ereje se volt, nem bírt volna lemenni a lépcsőn. Azt hitte a család, nemsokára visszatérnek, de csak hét év múlva került erre sor.

Eszter dédmama aztán mégis lement a lépcsőn, le az utcára, elolvasta a zsidóknak szóló falragaszt, hogy büntetés terhe mellett jelentkezzenek egy bizonyos helyen. Odaballagott az utcasarkon álló két szőke katonához, és jiddisül megkérdezte tőlük, mit tegyen ő, nem tud odamenni a gyülekezési pontra a két rossz lábával. „Agyonlőtték ott helyben, hanyag, rutinos eleganciával, még csak a társalgást sem szakították félbe, tulajdonképpen rá se néztek.” (226.)

Ennyit ért egy (zsidó) élet 1941-ben Kijevben.

Nino Haratischwili

Die Katze und der General [A cica és a tábornok]

Frankfurt am Main, Frankfurter Verlagsanstalt, 2018, 764 o.

Az utolsó könyv tágra nyitja a horizontot: térben egy csecsen aultól Tbiliszin keresztül Berlinig, és időben is: huszonegy évet fog át a történet. Arról szól, mit tesz velünk a háború, milyen bűnöket követnek el egymással szemben az amúgy akár jóindulatúnak is nevezhető emberek, és hogyan fizetnek érte. Háborúról és békéről, bűnről és bűnhődésről szól ez a regény. A tizenkilencedik század két orosz óriása: Tolsztoj és Dosztojevszkij álltak keresztapaként a bölcsőjénél.

Nino Haratischwili, az 1983-ban Tbilisziben született grúz író igazi sztár Németországban. Nevét elsősorban színházi szerzőként és rendezőként ismerik, de számos díjat nyert regényeieért is. Ahogy a rangos *Zeit* kritikusa írja, Haratischwili a mai német nyelvű irodalom legfontosabb hangjai közé tartozik. Ami különlegesnek látszik a regényeiben, az az „extenzív totalitásra”, az eposzi vagy tolsztoji teljességre törekvés. Rengeteg szereplőt mozgat, sok helyszínt jelenít meg, idősíkokat vált. Ebben a regényben több mint két évtizedet ölel át, 1995-ben, az első csecsen háború idején kezdődik, és 2016-ban, Berlinben fejeződik be.

A Szovjetunió egy államszörnyeteg volt, össze nem illő darabokból összefércelt, egység nélküli egész, egy kiméra. A keleti kereszténységhez csatlakozott oroszok, a belőlük levált ukránok és fehér-oroszok, a közép-ázsiai muszlimok, a szibériai népcskék és mindehhez még a Kaukázus, maga a népek tarka szövedéke. És nem éltek békében egymással sosem. A két régi keresztény nép, a grúz és az örmény hagyományosan utálja egymást. Az azeri szomszéd gyilkolja az örményeket Hegyi-Karabah vágóhídján. A muszlim népek – csecsenek, ingusok, lezgek – összekényszerítve élték a maguk archaikus szabályok által irányított életét a lenini nemzetiségpolitika és a népek barátságának álcája alatt.

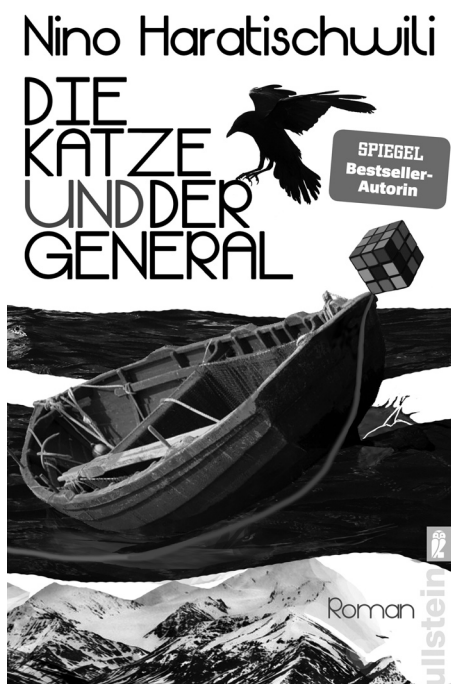
A Szovjetunió összeomlása létrehozásához hasonlóan rettenetes volt. Mintha a kiméra részei kezdtek volna önállósodva egymásra támadni: az oroszok beleharapott a kecskébe, a kígyó belemart mindkettőbe. Elszabadultak az SZKP KB által addig úgy-ahogy féken tartott kiskirályok. Már Brezsnyev idején tudni lehetett az Afganisztánból Tádzsikisztánra át az egész Szovjetunió keresztülvetése csempészútról, a kábítószer-forgalomról, a közép-ázsiai párttitkárok föld alatti kincskamráiról, bordélyairól és háremjeiről. A szétesés után mindezeket titkolni sem kellett, a föld kincseinek árából, az összerabolt közösségi tulajdonból mindenki úgy mulatott, ahogy akart.

A regény a posztszovjet világ számos szereplőjét hozza közel az olvasóhoz. Vannak igazi alfahímek, akik már a szovjet korszak végén meggazdagodtak kapcsolataik segítségével. És vannak élheteretlenekek, akik csak botladoznak az idegen világban. Férfiközpontú világ ez, és nemcsak a muszlim peremvidék. Ugyanakkor nagyon is rá vannak utalva a nőkre, a munkájukra, a helytállásukra, a harcoló férfiak mögött ők alkotják a háterszínét.

A regény egyik címszereplője Cica, polgári nevén Szeszili. Ő nem doromboló kiskedvenc, hanem egy keményen küzdő grúz színésznő. A Kaukázus legszebb vidékén nő fel: az ókorban Kolchhisznak neveztek, ide jött Iaszón az aranygyapjúért. Az átmenet idején ez a vidék is elsötétült. Itt, Tbilisziben tapasztalja meg Szeszili a „sötét időköt, ahogy nagymama nevezte a peresztrojka utáni évtizedet, amikor gyermeksége valami rozsdás mellékízt kapott, a város napokig sötétségbe borult, az utcákon petróleumbűz terjengett, a kenyérboltok előtt sorban álltak az emberek, a sorok néha tangóharmonikaszerűen meggyűrődtek, a felnőttek halk hangon szinte csak politikáról beszéltek, apa már nem csókolta száján anyát, nagymamának el kellett adnia a nehezen összeszórt hétvégi házat, a szomszédos zsidónegyedből sokan kivándoroltak Izraelbe, az ezüstutcán a forgalom lecsendesedett...” (91.)

Akkor értette meg gyerekként, hogy az embereknek szükségük van valamire, ami eltereli a figyelmüket a mindennapok gondjairól. Ezért szervezett az egyre kopottabb art deco házak udvarán színelőadásokat, ahol felléphetett a társaival. Színésznő lett, élete a művészet szolgálatába rendelődt.

A másik címszereplő a „tábornoknak” nevezett Nyikolaj Orlov. Ő gyermekkorában iszonyodott a konfliktusoktól, a verekedésektől. De mivel egy háborús hős fiának született, anyja kitartó követelkezésére katonai pályára lépett. Az első csecsen háborúban nyerte el a tűzkeresztséget. Minden olyan lett belőle, amire kiskorában nem vágyott: kegyetlen katona és rettenetesen gazdag ember.

A harmadik fontosabb szereplő Onnon Bender, egy német újságíró, neki a krónikás szerepe jutott. Ő a tábornok lányának, Adának volt a barátja. Annak halála után – mintegy síron túli ajándékként a vigasztalhatatlan apától – megírhatja a bűnbeesés és a büntetés történetét. Elindulnak együtt a bűn színhelyére, Csecsenföldre, ahol a három katona megerőszakolta és megölte Nurát, a csecsen lányt. Cicutát, a rá nagyon hasonlító grúz színésznőt a bűntudat felébresztésére hozzák magukkal.

És a kísérlet sikerül: a regény utolsó lapján eldörög egy pisztoly. Orlov, a gazdag és sikeres ember nem bírja elviselni bűne súlyát, maga vet véget életének.

Dosztojevszkij bűnösei még reménykedhettek az isteni megbocsátásban. Az üressé vált ég alatt már nincs irgalom: a büntetés épp annyira brutális, mint a bűn volt. Ezt üzenik nekünk ezek a művek most, a háború idején.

Amikor ezt a lapszámot szerkesztjük, még mindig tart a háború. Ukrajnában lakóházakat, iskolákat, kórházakat érnek bombatalálatok. A feltárt tömegsírok kegyetlen kínzásokról árulkodnak.

És naponta mind többen menekülnek a határon keresztül. Európai nagyvárosok menekültszállásai küzdenek a túlszűfoltással. Ennek a háborúnak is lesznek krónikásai. Sokan közülük valószínűleg egy most még számukra idegen ország nyelvén mondják el a szinte kimondhatatlant – a háborúról, és, ha szerencsénk van, a békéről is.